

ROZDZIAŁ IV

MEDIA W EDUKACJI USTAWICZNEJ

Tomasz PRAUZNERInstytut Edukacji Technicznej i Informatycznej
Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie

TECHNOLOGIE INFORMACYJNE W EDUKACJI USTAWICZNEJ

Aktualne wyzwania i rozwój edukacji ustawicznej

Analiza tematu rozwoju i funkcjonowania edukacji ustawicznej w obecnym czasie, zmusza nas do głębszych przemyśleń i próby oceny zjawiska, na którego kształt wpływ ma wiele wzajemnie uzupełniających się relacji. Z jednej strony swoim tematem praca obejmuje charakterystykę obecnej formy powszechnej edukacji na świecie, z drugiej strony nie sposób o niej mówić nie nawiązując do nowoczesnej technologii informacyjnej. Obydwie te zależności wzajemnie się uzupełniają i stanowią niejako wspólny temat do dalszych rozważań na temat przyszłości kształcenia. Należy mieć również świadomość, iż aktualne problemy i cele jakie stawia przed sobą kształcenie ustawiczne jest procesem bardzo dynamicznym, ściśle powiązanim z rozwojem technologii informacyjnej i informatycznej. Dlatego też, w dalszym etapie rozważań, tematy te będą omówione niejako równorzędnie.

Dla przypomnienia należy wspomnieć, co to jest „edukacja ustawiczna” w odniesieniu do dzisiejszych czasów i wyzwań, jakie niesie ze sobą postęp cywilizacyjny. Na podstawie przykładowej definicji ujętej na stronach internetowych czytamy: „**Edukacja ustawiczna** - to kompleks procesów oświatowych, formalnych, nieformalnych i incydentalnych, które niezależnie od treści, poziomu i metod umożliwiają uzupełnianie wykształcenia w formach szkolnych i pozaszkolnych, dzięki czemu osoby dorosłe rozwijają swoje zdolności, wzbogacają wiedzę, udoskonalają kwalifikacje zawodowe o nowy zawód, zmieniają swoje postawy.”¹

Jak widać, definicja obejmuje w szerokim znaczeniu proces edukacji wspominając o uczestnikach jako o osobach „dorosłych”. Oczywiście, brnąc dalej należałoby zadać pytanie, co to znaczy „dorosła osoba”? W dalszej części pracy przyjmujemy, iż bezpośrednim podmiotem rozważań, są to osoby które ukończyły osiemnasty rok życia, a więc jest to duża populacja osób poczynawszy od uczniów szkoły średniej po okres starości. W rzeczywistości inne definicje zakładają „...kształcenie przez całe życie, czyli kształcenie ustawiczne, to koncepcja zakładająca rozwój indywidualny człowieka w ciągu całego życia.” Termin „kształcenie ustawiczne” używany jest często zamiennie z terminami: „edukacja permanentna”, „edukacja dorosłych” (ang. *adult education*) „oświata ustawiczna”, „kształcenie ciągłe”, „uczenie się przez całe życie” (ang. *lifelong learning*).²

¹ Wikipedia. Wolna encyklopedia. http://pl.wikipedia.org/wiki/Edukacja_ustawiczna, 2009

² CDS Kraków. 2009

Ostatecznym rozwiązaniem pewnych niejasności są akty prawne, które w jasny sposób definiują dane pojęcie:

- „kształcenie w szkołach dla dorosłych, a także uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych przez osoby, które spełniły obowiązek szkolny”;³
- „kształcenie w szkołach dla dorosłych, a także uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w odniesieniu do bezrobotnych, poszukujących pracy, pracowników i pracodawców”.⁴

Głównym założeniem polityki kształcenia w Unii Europejskiej jest edukacja ustawiczna czyli proces kształcenia ogólnego i zawodowego obywatela. Koncepcja ta nie tylko określa główny cel wspólnej polityki państw należących do unii, ale również analizuje istniejący stan edukacji w poszczególnych państwach i z niej wynikających różnic programowych. Wspólna polityka państwa w tym obszarze ma na celu unifikację edukacji w celu szybszego rozwoju społecznego i przez to gospodarczego państw należących do unii oraz osiągnięcia poziomu państw najbardziej rozwiniętych na świecie. Problematyka edukacji ustawicznej została przedstawiona już w roku 1996 w tzw. Białej Księdze Komisji Europejskiej o Edukacji pod tytułem „Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa”, w której sformułowano zadania priorytetowe oraz zwrócono uwagę na konieczność wprowadzenia zasady uczenia się przez całe życie oraz wyróżnienie uczenia się w instytucjach i innych miejscach pracy. W dniach 18-19 czerwca 1999 roku ustalono tzw. Deklarację Bolońską, która stała się podstawą procesu na rzecz tworzenia harmonijnego systemu szkolnictwa wyższego w Europie, podniesienia prestiżu uczelni europejskich w porównaniu z uczelniami amerykańskimi, przyjęcie systemu porównywalnych stopni i tytułów akademickich. Zakłada wprowadzenie systemu szkolnictwa wyższego opartego na trzech cyklach kształcenia: co najmniej 3-letnie studia I stopnia (w Polsce kończące się dyplomem licencjata lub inżyniera), 2-letnie studia II stopnia (w Polsce kończące się uzyskaniem tytułu magistra lub magistra inżyniera) i 4-letnie studia III stopnia, kończące się uzyskaniem stopnia doktora. Edukacja, do której wszyscy powinni mieć równe prawa, powinna opierać się na kulturze ogólnej, uczyć kreatywności i podejmowania decyzji. Zwrócono uwagę na konieczność zachęcania wszystkich do zdobywania nowej wiedzy co pozwoliłoby stworzyć europejskie społeczeństwo uczące się, a co za tym idzie społeczeństwo postępu umożliwiające zdobycie niezależności gospodarczej i społeczno-politycznej wobec światowych potęg.

Do najważniejszych zadań priorytetowych w zakresie edukacji ustawicznej zaliczono:

- dostępność do edukacji w ciągu całego życia;
- dążenie do otwartego i elastycznego podejścia do edukacji;
- przeciwdziałanie marginalizacji;
- diagnozowanie potrzeb edukacyjnych rynku pracy.

Jak widać są to cele ogólne i zgodne z koncepcją kształcenia dotychczasowego w Polsce. Jednak najistotniejszą zmianą są cele związane z udziałem technologii informacyjnej w procesie doskonalenia edukacyjnego oraz ich udział w roz-

³ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.)

⁴ Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 20 kwietnia 2004 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 99, poz. 1001 z późn. zm.)

wijaniu nie tylko kwalifikacji zawodowych, ale i rozwoju kompetencji człowieka w dobie nowych wyzwania wspólnej polityki państw europejskich.

Tendencje rozwojowe to przekształcenie edukacji tak, aby prowadziła ona do globalnej aktywności i uczestnictwa w społeczeństwie uczącym się i informatycznym, wyrównanie dysproporcji wykształcenia służącego współpracy i demokracji. Główna zasada to kształcenie się przez całe życie, co jest zgodne z potrzebami nowoczesnego społeczeństwa i co stało się systematycznie realizowaną rzeczywistością oświatową. Służy jej rozwój nauki i technologii, dostosowanie do zmian ekonomicznych i wymagania rynku pracy. Według komisji, kształcenie przez całe życie jest indywidualną i ogólną wartością służącą przydatności osób dla życia i pracy oraz aktywności obywatelskiej. Edukacja staje się wielowymiarowa realizując kształcenie dla wiedzy, działań i umiejętności, znajdowanie sensu życia i wzajemnej współpracy. Ważny udział w kształceniu mają środki masowego przekazu głównie telewizja i komputeryzacja.⁵ Odpowiednie wykształcenie jest bardzo istotne na rynku pracy – zarówno z punktu widzenia szans uzyskania zatrudnienia, jego utrzymania jak i wysokości zarobków. Efektem tego jest wzrost zainteresowania zarówno studiami wyższymi, jak i doksztalcaniem. Proces rozwoju systemu kształcenia podlegał mechanizmowi rynkowemu.

Postęp cywilizacyjny, pojawienie się i nieustający rozwój technologii informacyjnych powodują, że wiedza i umiejętności zdobyte nawet 5 lat temu ulegają przedawnieniu i zmuszają do ciągłej edukacji.

Podejmowanie nauki przez osoby w każdym wieku jest nie tylko jedną z możliwości rozwoju indywidualnego, ale stało się wręcz koniecznością. Wymusza ją nieustannie zmieniający się rynek pracy, wyznaczający potrzebę uzupełniania dotychczasowych kwalifikacji przez osoby w każdym wieku, chcące utrzymać zatrudnienie lub znaleźć nowe, ciekawsze, lepiej wynagradzane zajęcie. Wraz z sygnałami z rynku pracy, dotyczącymi szans związanych z poziomem edukacji i wzrostem zapotrzebowania na kształcenie rozwijała się infrastruktura edukacyjna, która pozwalała zaspokoić te potrzeby, zarówno w trybie edukacji formalnej lub nieformalnej. Świadoma rezygnacja z udziału w kształceniu to również rezygnacja ze świadomego kierowania swoim życiem. Tracąc kontrolę nad swoim życiem, tracimy również poczucie bezpieczeństwa. Nie będąc aktywnymi w życiu zawodowym pozbawiamy się możliwości rozwoju zawodowego i osobistego, satysfakcji z wykonywanych zadań i obowiązków oraz zadowolenia z odnalezienia swojego miejsca na rynku pracy. Świadome uczestnictwo w kształceniu przez całe życie warto rozpocząć od określenia tego, co jest dla nas ważne w życiu. Należy odpowiedzieć sobie na pytanie jakiej pracy szukamy i czym chcielibyśmy się zajmować. Co sprawia nam satysfakcję i co lubimy robić? W tym celu wykorzystajmy narzędzia do auto-diagnozy. W dalszej kolejności należy uświadomić sobie, że nauka przez całe życie stała się koniecznością i w żadnym wypadku nie należy poprzestawać na szkolnej wiedzy lub na wiedzy, którą zdobyliśmy kilka lat wcześniej.

Należy wykorzystywać każdą nadarżającą się do nauki okazję – udział w szkoleniu, podjęcie nauki na kursie czy lektura artykułu w prasie.⁶

⁵ <http://www.edukacja.cku.bytom.pl>

⁶ <http://www.kształcenieustawiczne.pl>

Wykorzystanie mediów elektronicznych w edukacji ustawicznej

Jak już na wstępie zwróciłem uwagę, rozwój edukacji oparty jest w dzisiejszych czasach na rozwoju między innymi nowoczesnych środków dydaktycznych. Na podstawie badań jakie przeprowadziłem w latach 2000-2004 na Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie a dotyczących wykorzystania pomocy dydaktycznych na zajęciach w szkole wyższej, uzyskałem zaskakujące wyniki.⁷ Na podstawie samej tylko obserwacji rynku edukacyjnego widać wyraźnie, że w rozwoju urządzeń multimedialnych kładzie się szczególnie duże nadzieje co do ich przydatności w procesie dydaktycznym. W zakresie szkół niższego szczebla oraz kształcenia przedszkolnego, do najczęściej spotykanych należą proste programy komputerowe adekwatne do poziomu wiedzy i treści programowych na tym etapie kształcenia. Nadal często stosuje się pokazowe tablice poglądowe, plansze czy filmy edukacyjne. Wydaje się, iż występowanie różnorodności tych nośników przekazu informacji na tym etapie ma swoje pedagogiczne uzasadnienie. Jednak w naszej dysertacji główny nacisk kładziemy na kształcenie ustawiczne, co z definicji daje nam obraz innego odbiorcy. W tym zakresie dominują programy komputerowe specjalizacyjne często oparte na symulacji komputerowej dotyczące poszczególnych zjawisk fizycznych. Najczęściej wspomagane są poprzez układy fizyczne, wspierające pracę praktyczną ucznia. Trudno w tym miejscu i w tak ograniczonym zakresie pracy wymienić chociażby większość z nich. Zainteresowanych odsyłam na stronę internetową Ministerstwa Edukacji Narodowej, gdzie zamieszczono wykaz pomocy dydaktycznych zalecanych dla różnych typów szkół oraz kierunku kształcenia. W odniesieniu do kształcenia ustawicznego, zastosowanie tych pomocy ma szczególne znaczenie oraz miejsce. Ludzie dorośli to grupa społeczeństwa, która najczęściej będąc aktywną grupą zawodową, zmuszona jest lub pragnie samodzielnie doksztalać się w swoim profilu zainteresowań. W tym momencie, proces dydaktyczny przebiega nieco odmiennie ze względu na ograniczony czas i miejsce, jakie może dorosły człowiek poświęcić nauce. W tym zakresie na czoło wysuwają się wszelkie propozycje placówek oświatowych umożliwiających kształcenie eksternistyczne i tu z pomocą przychodzą pomoce oparte na przekazie informacji drogą elektroniczną wykorzystującą sieć komputerową.

Aktywność komunikacyjna w kształceniu przez Internet

Polityka Unii Europejskiej w zakresie kształcenia z pomocą sieci Internet jest jednym z najważniejszych priorytetów. Metoda ta najczęściej występuje pod nazwą „e-learning”, czyli metoda nauczania na odległość. Czym się charakteryzuje i jakie posiada walory edukacyjne, które sprawiają o jej przyszłościowym charakterze? Niewątpliwie widzi się w niej nową metodę studiowania „bez wychodzenia z domu”, a więc dającą równe szanse wszystkim osobom chcącym uczestniczyć w szkoleniu bez względu na wiek, pochodzenie czy odległość pobytu od stacji nadawczej. Metoda ta mimo, iż jest nową metodą nauczania zyskuje coraz większą popularność. Po pierwsze, daje możliwość studiowania w dowolnie wybranym ośrodku naukowym niezależnie w jakim kraju się on znajduje. Bariery geograficzne, etniczne, również o charakterze zdrowotnym czy chociażby wynikające z różnic poziomu zamożności finansowej, dają jednakowe szanse w zdobyciu wykształcenia. Pierw-

⁷ T. Prauzner: *Wykorzystanie mediów elektronicznych w edukacji technicznej studentów*. Warszawa 2006

szymi, dobrze znanymi mediami wykorzystującymi przekaz elektroniczny na dużą skalę była telewizja oraz radio. Popularne programy edukacyjne i szkoły dla określonych kierunków zawodów i zainteresowań były częstymi programami naszej telewizji w latach siedemdziesiątych. Telewizja była najlepszym jak na owe czasy medium, która w swoim przekazie niosła informacje werbalną jak i wizualną. Metoda ta była również popularna w krajach o małej gęstości ludności występujących na danym obszarze kraju oraz znacznych odległości uniemożliwiających dotarcie do szkół. Przykładem może być Australia, Kanada czy choćby kraje skandynawskie, gdzie młodzież wykorzystywała wszelkie dostępne media w danym czasie. W chwili umożliwienia wykorzystania sieci Internet nie tylko dla określonych grup społecznych i zawodowych, sieć komputerowa stała się najlepszym i najszybszym medium, które umożliwiło połączenie komputerów w jeden system współdzielący swoje archiwa. Sam komputer w połączeniu z urządzeniami peryferyjnymi stał się jednocześnie najistotniejszym technicznym urządzeniem wymiany informacji. Urządzenie to zrewolucjonizowało codzienne życie. Zastosowanie jego jest wszechstronne, praktycznie nie ma obecnie sfery życia społecznego i gospodarczego, gdzie nie znalazłby on swojego zastosowania. Co istotne, medium to ma charakter globalny a nie lokalny co dodatkowo podnosi jego atrakcyjność. W zakresie edukacji stał się niezastąpionym środkiem dydaktycznym, chociażby w wykorzystaniu z oprogramowaniem symulacyjnym. Oprogramowanie symulacyjne umożliwiło weryfikację wiedzy bez konieczności budowy specjalistycznych, drogiej stanowisk pracy. W zakresie edukacji powstały nowe programy i przedmioty nauczania, w których obrębie technologia informacyjna zajęła istotne znaczenie. Technologia informatyczna i informacyjna stała się nie tylko narzędziem pracy, ale również tematem zajęć. Jej dynamiczny rozwój dodatkowo wymusza permanentną edukację na praktycznie wszystkich poziomach szkół niezależnie od wieku odbiorcy.

Wyraźnie zarysowała się pedagogika medialna, która poprzez edukację medialną zajęła się szeroko rozumianą problematyką oceny tego środka dydaktycznego w procesie dydaktycznym, widząc w nim nie tylko urządzenie wspomagające zdobywanie odpowiednich kwalifikacji, ale również kreowanie odpowiednich postaw i pozyskaniu niezbędnych kompetencji w danym zawodzie. Edukacja medialna stawia sobie nie tylko optymalizację procesu dydaktycznego, ale również kształtowanie procesu wychowania człowieka. W tym zakresie dostrzega nie tylko pozytywny aspekt oddziaływania mediów, ale również negatywny, poprzez analizę treści niosących informacje destrukcyjne i negatywne dla prawidłowego rozwoju osobowości człowieka. Dzięki zastosowaniu tego urządzenia w kształceniu ustawicznym, zaistniała możliwość kształcenia społeczeństwa według indywidualnych potrzeb, zakresu i wzorca zachowań. Należy pamiętać również, iż komputer jest urządzeniem, które umożliwia poprzez swoje oprogramowanie multimedialne, interaktywny model pracy człowieka. Człowiek staje się aktywnym uczestnikiem kolejnych etapów pracy i nauki w przeciwieństwie do starszych mediów, zmuszających do biernej postawy uczącego się. Uczeń sprawnie poruszający się w nowoczesnym środowisku będzie traktował je jako "okno" na świat, dostarczające wciąż nowych informacji. Sam będzie mógł dokonywać analizy uzyskanych informacji i korekty już zdobytych w drodze wieloletniej edukacji. Internet to idealne narzędzie do wspierania edukacji ustawicznej. Komputer, zgodnie ze swoimi możliwościami, może nie tylko eksponować program do opanowania i wspierać go ilustracjami, ale

także sprawdzać jego przyswojenie i zrozumienie, określać drogę uczenia się i przechowywać dla prowadzącego samokształcenie, potrzebne informacje. Jest to forma samokształcenia, która zapewne będzie się dynamicznie rozszerzać i wzbogacać. Należy wyraźnie jednak zaznaczyć, że komputery i sieć Internet nie mają zastąpić dotychczasowych form uczenia się, lecz je wzbogacić i przyczynić się do wzrostu ich efektywności. Dlatego też, nie przewiduje się, iż komputer miałby w pełni zastąpić tablicę i kredę, jednak będzie równorzędnie towarzyszył metodom tradycyjnym.

Na wyjątkowość dydaktyczną komputera rzutuje również fakt, iż jest to jedyne istniejące narzędzie, którego możliwości mogą być pomnażane w sieci, stanowiącej tym samym „przedłużenie możliwości ludzkiego intelektu”. Rodzice oraz nauczyciele powinni uczynić wszystko, aby technologiom informacyjnym nadać taki kształt i wymiary kulturowe, żeby wyrastająca w ich dobie młodzież czerpała z nich jedynie dobre wartości, tj. takie, które służą wszystkim ludziom oraz całej cywilizacji.⁸ Istotna rola w tworzeniu społeczeństwa XXI w. – globalnego społeczeństwa informacyjnego, wiedzy, spoczywa na edukacji technicznej wspomaganej mediami i poprzez media, a także edukacji technicznej o mediach. Szczegółowy nacisk należy położyć na:

- właściwe przygotowanie zarówno młodzieży jak i dorosłych na świadomy i krytyczny odbiór komunikatów medialnych;
- oraz przygotowanie młodzieży do posługiwania się współczesnymi mediami jako narzędziami pracy intelektualnej.

⁸ B. Waligórska, W. Oleszczyk: *Internet w dydaktyce i nauczaniu*. (<http://www publikacje.edu.pl>. 2009)